Epidemiologie 4-09 13.11.2009 10:15 Str. 198
proLékaře.cz | 9.11.2026

Vzpomínky na prof. MUDr. Karla Rašku

Jednou z největších výzev, ale i jedním z nejtěžších úkolů, je psát vzpomínky na osobnost, o níž bylo již tolik napsáno mnohem významnějšími a zasvěcenějšími pamětníky z řad jejích blízkých a spolupracovníků [1, 7, 8]. Sám jsem byl jako medik na LFH UK v Praze jen užaslým posluchačem Raškových přednášek, ustrašeným kandidátem státní závěrečné zkoušky z epidemiologie a infekce (1957) a později i usilovným zastáncem jím prosazovaných postupů v prevenci a represi přenosných onemocnění. Nemohu a nechci se holedbat nějakými bližšími styky s p. profesorem, který mou existenci jen vzácně vzal na vědomí. Možná na přednáškách při zodpovídání některých dotazů, ale prokazatelně jen podle jeho podpisu u známky ve Výkazu o studiu na vysoké škole.

Když jsem dostal pozvánku na červnový seminář Kliniky infekčního lékařství FN Ostrava o virových hepatitidách, napadlo mne podívat se, co se o virových hepatitidách vědělo a učilo v době, kdy nám přednášel Raška. Stále ještě mám prvé vydání Raškovy učebnice „Epidemiologie“ [6], kde je devět stran věnováno Infekční hepatitidě (Botkinova nemoc) a Sérové hepatitidě (homologní sérová žloutenka). Na semináři byly také referáty o aktuální laboratorní diagnostice virových hepatitid a o moderních antivirových preparátech pro jejich terapii. O ní se Raška nikde ani nezmínil, ale (cituji) „Podle našich nejnovějších zkušeností cenným prostředkem v prevenci nákazy je gamma globulin“. Pro srovnáni jsem si našel také v tehdejší učebnici vnitřního lékařství [2] text o hepatitidách. Byl tak překvapivý, že jsem si na semináři neodpustil na závěr diskuse o terapii VH antivirotiky, jeho částečnou citaci :

„Léčení: Prudká hepatitis je rozlehlé, bohudík zpravidla úpravné onemocnění jaterní dužiny, které nesmí býti podceňováno, neboť zanechá vždy ranitelnost jaterní tkáně, někdy dokonce celoživotní méněcennost trávicího ústrojí. Při vzniku a rozvoji žloutenky má býti nemocný uložen do lůžka nebo aspoň krajně šetřiti síly, protože zkušenost ukázala, že fyzické přepětí chorobu zhoršuje. Je tudíž radno, naléhavě nemocnému doporučiti pobyt v nemocnici, kde je pod stálým lékařským dozorem a postup choroby může býti soustavně sledován. Léčení sérové žloutenky je totéž jako u prudké žloutenky, nemocný však musí býti isolován, ložní prádlo, stolice, moč i krev musí býti sterilisovány. U sérové žloutenky je třeba věnovati naléhavou pozornost stříkačkám a jehlám, které musí býti rovněž bedlivě sterilisovány. (s.90). Strava nemocného musí býti šetrná, ale vydatná….Předepisujeme tudíž nemocnému lehoučké moučníky…dušené jemné ovoce, zavařeniny dobré jakosti, med a hojně hroznového cukru….Strava má býti tukem chudá, ale bohatá uhlovodany a bílkovinou. Také vydatný přívod vitaminů, zvláště skupiny B a askorbové kyseliny je zcela nutný….Je radno dbáti o vydatné vyprázdnění střeva, a to nejen v počátku onemocnění, nýbrž v celém jeho dalším průběhu (s. 445-6)“. (Návod jak vyprazdňovat střevo už v textu chyběl, zřejmě autor spoléhal na zkušenosti, případně fantazii čtenáře).

Rozdíl v aktuálnosti informací je očividný. Raškova učebnice i v pozdějších vydáních byla přímo nabita příklady a zkušenostmi z praxe, ale i novým pojetím boje s infekcemi. Z té doby je také známý Raškův bonmot, že epidemiolog musí nosit kolty proklatě nízko. Bylo to asi po tom, co v roce 1955 vznikla po osamostatnění hygieniků Společnost mikrobiologů a epidemiologů, (později Společnost epidemiologů a mikrobiologů), v níž se stal předsedou. Jako medici jsme však tyto mocenské šarády nevnímali. Účast na přednáškách byla povinná a sledovaná vedoucími studijních kroužků, kteří museli odevzdávat každý týden na děkanát patřičný výkaz. Na Raškovy přednášky však nebylo třeba nikoho nutit, jeho přesvědčivý výklad, místy až vzrušený nad zjištěnými nedostatky a nad obtížností jejich nápravy, přitahoval naši pozornost. Jeho logicky uspořádaná fakta, brilantní vystižení podstaty a samostatnosti nauky epidemiologie, která byla pokládaná za jakousi součást mikrobiologie, infektologie, či považována za statistiku nemocí, ale i jasné definice základních odborných termínů, vyústily o málo později v šedesátých letech do koncepce epidemiologické bdělosti, surveillance. Profesor Raška se při přednáškách neomezoval jen na to, co napsal v učebnici. Jedna z otázek při mé státnici z epidemiologie se týkala cholery. Mohl jsem uplatnit i znalost cholerových lůžek, včetně jejich

proLékaře.cz | 9.11.2026

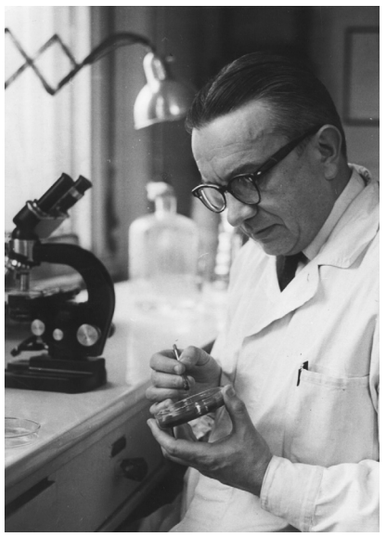
zpodobení třesoucí se rukou. V prvém vydání učebnice se o nich ještě nepsalo, ale na přednášce je profesor tak živě popsal a vysvětlil jejich význam, že jsem u zkoušky exceloval. Bylo to zvláštní předznamenání osudu, neboť s cholerou jsem se opakovaně setkal také v pozdějším profesním životě [3, 4, 5].

Mezi významné přednosti Raškova pracovního stylu patřilo vytváření a vedení pracovních týmů, řešících aktuální epidemiologické situace. Pravda, některým se jeho z armády navyklé velení příliš nezamlouvalo. MUDr. Zikmund však ve své vzpomínce na prof. Rašku [1] po právu napsal, že byl „ochotným a otevřeným rádcem a krajské epidemiology považoval za své pravé ruce". Zmiňuje se také o průběhu druhé atestace z epidemiologie, na kterou se přihlásila v prosinci 1960 čtveřice našich předních epidemiologů (Nedvídek, Pečenka, Vobecký, Zikmund). Zkoušeli profesoři Škovránek a Raška, který je před i během zkoušky „skoro otcovsky uklidňoval". MUDr. Jiří Nedvídek byl v té době mým „šéfem", před odjezdem do Prahy mně zkoušel a připravoval se i tak na atestaci. Dobře si pamatuji jeho slavný návrat na KHS i pochvalný komentář, kterým ocenil přístup examinátorů.

V roce 1963 jsem se zúčastnil kurzu epidemiologie tuberkulózy, který pořádal Ústav pro doškolování lékařů. Nezapomenutelný je plamenný Raškův projev, v němž zdůraznil zdravotní i hospodářské škody související s tuberkulózou. Bez pardonu označil hlavní příčiny a viníky stále vysokého výskytu tuberkulózy i brucelózy. Při návštěvě velké mlékárny a jedněch jatek jsme se na vlastní oči přesvědčili, že Raškovy kritické připomínky k sanitaci, pasterizaci, či k manipulaci se surovinou a s výrobky byly velmi přiléhavé a opodstatněné.

V této vzpomínce však nechci rozmnožovat a opakovat známá fakta o zásadním podílu prof. Rašky na zlaté době naší epidemiologie. Mnozí se snažili aspoň vyjmenovat jeho nejvýznamnější zásluhy, ale jejich výběr vždy závisí se znalosti života a díla prof. Rašky, stejně jako na jejich profesním zaměření. Pro celý svět jsou jistě nejdůležitější jeho zásluhy o eradikaci varioly. Vytvořil novou koncepci boje s pravými neštovicemi, která vedla ke globálnímu vymýcení této hrozné nemoci. Za zásluhy o eradikaci pravých neštovic obdržel roku 1984 v Londýně vysoce ceněnou Jennerovou medaili Královské lékařské společnosti, ale doma se mu náležitého uznání v té době nedostalo.

Pro naše epidemiology byl a je stále zakladatelem moderní epidemiologie, jejíž principy došly světového uznání a napodobování. Proto stejně jako já, tak i většina epidemiologů v okresech a krajích, neznala, nebo nechápala pozdější odmítavý vztah tehdejších vrcholných představitelů našeho zdravotnictví k prof. Raškovi po jeho návratu v roce 1970 do republiky. Nebylo to asi jen pro jeho odmítání „bratrské pomoci" v roce 1968. Tehdejší hlavní hygienička, MUDr. Zuzková, nastoupila po promoci na protiepidemický odbor Městské hygienicko-epidemiologické stanice v Ostravě, kde jsem byl jejím starším kolegou, později přešla na KHES a na MZd. Díky této pracovní anamnéze jsem si mohl dovolit se jí zeptat,

proč tak vynikající odborník, jakým prof. Raška beze sporu byl, nemůže pokračovat ve své původní práci. Po delším váhání jsem se dočkal odpovědi. Dnes ji mohu bez obav z následků tlumočit: „byl to příkaz ÚV KSČ na podkladě několika udání". Kdo je podal a čeho se udání týkala mi však neřekla. Fanatická stranickost a slepá disciplina byla, bohužel, příčinou mnoha osobních tragédií.

Podobnou otázku jsem při několika příležitostech položil také doc. Syrůčkovi, se kterým mne více jak 20 let pojila práce na výzkumných úkolech prevence a represe akutních virových respiračních infekcí. Zpravidla však zesmutněl, zamlkl a pak převedl hovor na jiné téma. Jen v jedné důvěrné chvilce řekl, že chápe můj obdiv k prof. Raškovi a že je zcela oprávněný. Poznamenal, že sám je zaměřen více na virologii, než na epidemiologii a že pro profesora nemůže, byť by chtěl, nic udělat.

Tyto vzpomínky ke 100. výročí od narození našeho nejlepšího epidemiologa mne vedou k zamyšlení nad současným stavem naší epidemiologie u nás. Za těch 39 let od odvolání prof. Rašky z funkce ve Státním zdravotním ústavu se náplň práce epidemiologů hodně změnila. Jsem zcela přesvědčen, že prof. Raška by jistě nedopustil zrušení částečně specializované hygienické fakulty UK v Praze. To považuji za hlavní příčinu

proLékaře.cz | 9.11.2026

úbytku lékařů s tímto preventivním zaměřením. Jejich nahrazování různými přebytečnými manažery, se zcela jiným vzděláním (a jinými úmysly), je další rána do vazu hygienické, dříve aspoň hygienicko-epidemiologické služby (HES). Přívlastek „epidemiologická“ byl prý vypuštěn proto, že se takyvzdělancům těžko pamatoval a vysvětloval. Ale nemusím přece dnešní epidemiology (spíše „úředníky“) přesvědčovat, jak to s naším oborem nyní vypadá a jak to může skončit. Když se epidemie nekoná, tedy nějaký hygienik, neřku-li epidemiolog (kdo to je?), „nám“ není potřebný. Nedá se ani říci, že by naši kliničtí kolegové epidemiology nějak postrádali, či litovali. Někteří ani neskrývají uspokojení z toho, že se nikdo kompetentní nezabývá příčinami a skutečným výskytem nemocničních nákaz. Ze seminářů kliniků je zřejmé, že potřebují především služby laboratoří, dnes tedy Zdravotních ústavů. Prof. Raška prosazoval úzkou mezioborovou spolupráci a zřizování laboratoří v HES. Na prvém místě jsou dnes ve společnosti, zdravotnictví nevyjímaje, snahy o bezohledné osobní obohacování. Například v posledních měsících přichází HES o distribuci očkovacích látek, o možnost ovlivnit jejich plánování a dohlédnout na řádnou manipulaci s vakcínami i o možnost ve prospěch celé společnosti kontrolovat očkování. V době vlády komunistů bylo těžko i „pracující“ inteligenci, přesto jsme mohli dělat smysluplnou a efektivní práci. Nejsem velký fantasta. Tuším však, že myšlenková invence a nebojácnost prof. Rašky by změnila také současný výskyt HIV/AIDS, jen kdyby mezi námi zůstal déle a mohl epidemiology stále vést.

Vracím se však zpět ke vzpomínání na staré časy a na osobnost profesora Rašky. Se svolením autora, MUDr. Františka Švece, cituji na závěr také část jeho vzpomínek [9] z doby studií:

„Mezi nejobávanější examinátory Vinohradské lékařské fakulty patřil ředitel Ústavu epidemiologie profesor Raška. Opravdu s ním nebyla žádná legrace. Původně armádní epidemiolog, byl dokonale rigorózní, vyžadoval stručné vyjadřování a přesné a jasné odpovědi na své otázky.

V období našich závěrečných zkoušek dostali pracovníci Ústavu hygieny zvláštní úkol. Měli připravit a zpracovat tajný výzkum pro ministerstvo obrany či snad pro civilní obranu státu. Přísné utajení platilo zřejmě proto, že úkol spadal mezi přípravy státu na biologickou válku. Jako vše, i toto „přísné utajení“ naprosto selhalo a medici si – sice jenom šeptem, ale jinak docela veřejně – mezi sebou špitali o tom, že v ústavu mají vymyslet záchodové mísy s vodováhou, aby naši pracující nesrali na stranu. Je tedy docela přirozené, že se o tom dozvěděl i profesor Raška. Komentoval to velmi ironicky a při státnicích se jednoho našeho kolegy, bodrého Moraváka, zeptal: „Víte něco o šíření infekčních aerosolů při splachování záchodových mís ?“ Chudák posluchač podobnou otázku ani v nejhorším snu nečekal. Potměšilý dotaz ho úplně zmátl. Začal se potit a rozpačitě vykoktal: „Ano prosím.“„Tak nám vysvětlete, který záchod je hygieničtější. Suchý nebo splachovací ?“ usmál se profesor svým typickým sarkastickým úsměvem.

Úplně zhloupl posluchač se zamyslel. Také profesor mlčel. Když ticho neúměrně narůstalo, kolega se zmužil a vyhrkl: „Ten suchý prosím.“ Jeho odpověď profesora zaujala. „Tak mi vysvětlete proč !“ pokračoval v mučení. „Prosím, když tam ty hovna – pardon, chtěl jsem říci lejna – dopadnou, tak se té mikrobé zabijó,“ přešel zoufalý kandidát do rodného dialektu. Odpověděl mu všeobecný hlahol. Jenom asistent, který přisedal při zkouškách, úplně ztuhl, protože netušil, zda si to pan profesor nevyloží jako znevažování své důstojnosti. Nevyložil, nejdřív mu zacukalo v koutcích úst, potom se rozzářil a nakonec se rozchechtal i on. Takhle jsme jej doposud neznali. Když řehot umlkl, řekl bohorovně: „Tak to vidíte, pánové ! Tenhle kolega vyhmátl i bez složitého bádání jádro pudla. Dejte mi index !“ Když mu zkoušený roztřesenou rukou podal index, zahlaholil slovutný examinátor: „Píši vám výbornou.“ A nám se najednou zdálo, že i ta staromódní pěšinka v profesorových vlasech je veselejší“.

Čím byl a čím zůstal profesor Raška? Vědcem s rozsáhlými znalostmi a originálními myšlenkami, bojovníkem s lidskou hloupostí a netečností, ale především velkým Člověkem, skrývajícím pod drsnější slupkou předobré srdce.

Literatura

1. **Aldová, E., Markvart, K., Raška, I., Švandová, E.** Vzpomínky na Karla Rašku, zakladatele moderní československé epidemiologie. Nakladatelství Karolinum, Praha 2005.
2. **Netoušek, M.** Vnitřní lékařství. 3. vydání Zdravotnické nakladatelství v Praze, 1950. 644 stran.
3. **Plesník, V.** Vzpomínky na epidemii cholery. 1. část, Epidemiol Mikrobiol Imunol, 54, 2005, 3, 137 – 139.
4. **Plesník, V.** Vzpomínky na epidemii cholery. 2. část, Epidemiol Mikrobiol Imunol, 54, 2005, 4, 166 – 159.
5. **Plesník, V., Procházková, E.** *Vibrio cholerae* O1 v akváriu. Epidemiol Mikrobiol Imunol, 55, 2006, 1, 30 – 31.
6. **Raška, K.** Epidemiologie. 1. vydání. Zdravotnické nakladatelství v Praze, 1952. 408 stran.
7. **Sysel, O.** Karel Raška – Velikán boje proti mikrobům. Epidemiol Mikrobiol Imunol, 57, 2008, 1, 34 – 37.
8. **Šrámová, H.** Legendy jednoho ústavu. Nakladatelství Triton, 2004. 230 stran.
9. **Švec, F.** Vivat (dosud nepublikované vzpomínky z doby studií medicíny).

MUDr. Vladimír Plesník